

УДК 378.115

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2020.3.02>

Оксана Миколаївна Цукан,

кандидат юридичних наук,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра фундаментальних та юридичних дисциплін (доцент);

 <https://orcid.org/0000-0003-4467-1028>,
e-mail: oksana.tsukan@gmail.com;

Михайло Юрійович Бурдін,

доктор юридичних наук, професор,
Харківський національний університет внутрішніх справ (проректор);

 <https://orcid.org/0000-0002-6748-3321>,
e-mail: burdin@univd.edu.ua

ВИКЛИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ У ЗВО СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

Розглянуто проблеми забезпечення принципів гендерної рівності в ЗВО сектору безпеки та оборони. Аспекти гендерної рівності відіграють особливу роль у забезпеченні освітнього процесу, управлінні ЗВО та подоланні стереотипизації суспільства, особливо в секторі безпеки та оборони. Для формування гендерно нейтрального середовища надзвичайно важливим є забезпечення реалізації принципів гендерної рівності саме у силовому секторі держави. Цього можна досягти лише в разі використання комплексного підходу для рівних можливостей реалізації однакових прав жінками та чоловіками. Аналіз гендерних підходів, що використовуються у ЗВО зі специфічними умовами навчання на прикладі Харківського національного університету внутрішніх справ, дав змогу рекомендувати для забезпечення комплексного підходу брати за основу кращі практики закордонного досвіду для прискорення темпів і підвищення якості виконання гендерних спрямувань в університеті.

Ключові слова: гендер, рівність, специфічні умови навчання, стратегія, освітній процес.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Головне завдання ЗВО сектору безпеки і оборони – надання освітніх послуг, тобто підготовка курсантів (слухачів, студентів) та ад'юнктів для задоволення потреб Міністерства внутрішніх справ України й Міністерства оборони України, зокрема подальшої служби на посадах начальницького складу Національної поліції, Національної гвардії і лав Збройних сил України. Фахову підготовку спрямовано на дотримання принципів рівноправності, паритетності і взаємодію між здобувачами вищої освіти. У Резолюції Ради Безпеки ООН № 1325

«Жінки, мир, безпека»¹ робиться фокус на важливості рівної та повної участі жінок у питаннях миру та безпеки, зокрема у вирішенні конфліктів і та запобіганні їм. Урахування гендерної рівності та недискримінація є актуальною проблемою в організації діяльності університету щодо підготовки кадрів для органів внутрішніх справ.

Стан дослідження проблеми

Питанням формування гендерної політики та її реалізації в ЗВО, а також вивчення зарубіжного досвіду й можливостей його адаптації до сучасних умов в освіті присвятили роботи багатьох учених, зокрема К. Б. Левченко [1], І. В. Стражнікова [2], О. С. Чернюк та Г. М. Терещенко [3], колектив авторів: Н. Г. Протасова, Л. А. Гаєвська, Т. О. Лукіна, Ю. О. Молчанова, А. І. Паращенко [4].

Мета і завдання дослідження

Метою статті є визначення основних шляхів забезпечення реалізації принципів гендерної рівності в системі закладів вищої освіти сектору безпеки і оборони. Відповідно до окресленої мети у статті необхідно виконати такі *завдання*: 1) дослідити гендерний компонент у Харківському національному університеті внутрішніх справ; 2) визначити пріоритетні напрямки гендерного виховання; 3) проаналізувати заходи, що проводилися з тематики гендеру; 4) запропонувати комплексний підхід до забезпечення реалізації принципів гендерної рівності в університеті.

Наукова новизна дослідження полягає у формуванні комплексного підходу до забезпечення реалізації принципів гендерної рівності в ЗВО зі специфічними умовами навчання на прикладі Харківського національного університету внутрішніх справ.

Виклад основного матеріалу

Урахування гендерного компоненту в освіті та науці допоможе підвищити чутливість майбутніх поліцейських до проблем рівних прав і можливостей жінок та чоловіків, сформуванню недискримінаційну поведінку особового складу і застосовувати набуті знання та навички з гендерних питань не лише у професійній діяльності, але й у своєму повсякденному житті. Саме тому до Місії та стратегії розвитку ХНУВС на 2020–2024 роки до Операційної цілі № 1 «Удосконалення системи управління Університетом» додано завдання «Визначити шляхи спрямування розвитку університету на системне дотримання гендерного підходу, забезпечити комплексне впровадження гендерної

¹ Резолюція 1325 (2000), ухвалена Радою Безпеки на її 4213-му засіданні, 31 жовтня 2000 року // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_669 [дата звернення: 16.08.2020].

рівності та недискримінації»¹. «Позаду в нас славно історія довжиною у чверть століття, а попереду – ще десятиліття спільної ефективної роботи та служби на благо України» [5].

Сьогодні освітній процес у ХНУВС забезпечують 434 науково-педагогічні працівники, з яких 208 – жінки (48 %). Загальний відсоток кількості працюючих жінок становить 56,2 %. Слід акцентувати увагу на позитивній тенденції збільшення кількості жінок, які обіймають керівні посади – 37 % (минулого року їх кількість становила 34 %), спеціальні поліцейські звання мають 21,7 % (минулого року – 13 %) (статистика на 1 грудня 2019 р.).

Відсоткове співвідношення дівчат і хлопців серед перемінного складу університету є різним. Це залежить від специфіки підготовки. Так, за спеціальністю 081 «Право» навчається 1050 курсантів та курсанток (кількість дівчат становить 36,5 %, за рік збільшилась на 1,3 %), за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність» – 424 курсанти та курсантки (дівчата – 30 %), за спеціальністю 125 «Кибербезпека» здобувають освіту 123 особи, з яких 27 – дівчата, а за спеціальністю 053 «Психологія» з 42 курсантів – 29 дівчат. На факультеті № 1 навчаються 559 курсантів (41,3 % – дівчата), на факультеті № 2 – 539 курсантів (27 % – дівчата), на факультеті № 3 – 295 курсантів (37,6 % – дівчата), на факультеті № 4 – 246 курсантів (30,5 % – дівчата) (статистика на 1 грудня 2019 р.).

Протягом останніх років гендерна перспектива була інтегрована до обов'язкових і вибіркового компонент освітньо-професійних програм магістерського та бакалаврського рівнів вищої освіти. Вибірковий аналіз програм навчальних дисциплін на предмет наявності в них гендерних аспектів, зокрема визначення наявності в їх змісті гендерних стереотипів, свідчить про те, що висвітлення питань дотримання рівних прав та можливостей жінок і чоловіків присутнє у тематиці багатьох навчальних дисциплін, таких як логіка, соціологія, іноземна мова професійного спрямування, українська мова професійного спрямування, теорія держави та права, історія держави та права, інформаційні технології, конституційне право, судові та правоохоронні органи України, адміністративне право, кримінальне право, цивільне право та процес, міжнародне право, кримінологія, поліцейська діяльність, тактико-спеціальна підготовка, безпека дорожнього руху, професійно-психологічна підготовка поліцейського, запобігання та протидія домашньому насиллю, забезпечення прав

¹ Місія та стратегія розвитку Харківського національного університету внутрішніх справ на 2020–2024 роки : затв. протоколом Вченої ради ХНУВС від 24.12.2019 № 13 // Харківський національний університет внутрішніх справ : офіц. сайт. URL: <http://univd.edu.ua/files/generaldocs/mission.pdf?ver=2019> (дата звернення: 16.08.2020).

людини в правоохоронній діяльності, конфліктологія, організація служби дільничних офіцерів поліції, протидія нелегальній міграції, ювенальна психологія та педагогіка.

З метою інтеграції гендерного компоненту до освітнього процесу для студентів денної та заочної форм навчання, які навчаються за спеціальністю 053 «Психологія», викладається навчальна дисципліна «Гендерна психологія», зміст якої висвітлює таку тематику: «Гендерна психологія та напрями її розвитку», «Поняття гендеру та статі, їх взаємозв'язок», «Поняття про гендерні ролі», «Поняття гендерної соціалізації», «Формування гендерної ідентичності», «Гендерний стереотип як вид соціального стереотипу», «Гендерні особливості професійної діяльності. Стать та кар'єра», «Гендерні аспекти сімейного насилля».

З метою формування у здобувачів вищої та післядипломної освіти толерантності, культури миру, нетерпимості до проявів дискримінації, підвищення обізнаності з питань протидії гендерно зумовленому насильству в умовах конфліктів та у постконфліктний період зараз в освітньому процесі використовуються такі просвітницькі матеріали, як «Виконання резолюцій про жінок, мир і безпеку в ході реформування сектору безпеки», «Гендер і реформування поліцейських сил», «Гендер і формування політики національної безпеки», «Гендер і контроль над сектором безпеки з боку громадянського суспільства», «Гендер і реформування системи правосуддя», «Гендер і прикордонний контроль», «Бути жінкою», а також презентації з відповідних тем навчальних дисциплін, розроблені кафедрами університету.

Інформацію з гендерних питань розміщено на офіційному сайті університету у розділі «Я маю право», а також у навчально-методичних матеріалах бібліотечного порталу, наукових публікаціях тощо.

Крім того, у 2019 р. були розроблені науково-методичні рекомендації «Протидія домашньому насильству органами Національної поліції» для поліцейських мобільних груп з реагування на факти домашнього насильства.

В університеті постійно проводяться інформаційно-просвітницькі, спортивно-масові заходи, які забезпечують інформування громадськості з різних аспектів гендерних відносин, а також демонструють у доступній формі бажані зразки гендерночутливої і гендерновідповідальної поведінки.

Протягом останніх років в університеті були реалізовані такі заходи (проекти):

– був створений та успішно функціонує Центр гендерної культури, в якому студентська молодь залучається до вирішення актуальних проблем щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінкам і чоловікам, попередження випадків домашнього насильства, усіх форм дискримінації тощо;

– проводяться тренінги «Підвищення ефективності реагування поліції на гендерне насильство», «Домашнє та гендерне насильство» (за підтримки Консультативної місії Європейського Союзу), «Комплексний підхід до вирішення проблеми насильства щодо жінок та дівчат в Україні» (за підтримки Фонду ООН (ФН ООН) в Україні, міжнародної організації «Право на здоров'я» (Health Right International) і Міжнародного благодійного фонду «Українська фундація громадського здоров'я» (УФГЗ)), «Взаємодія суб'єктів при здійсненні заходів з попередження насильства за ознакою статі та надання допомоги постраждалим від насильства у Харківській області» й «Профілактика домашнього насильства та насильства за ознакою статі»;

– проведено круглі столи, присвячені ознайомленню з особливостями реалізації Національного плану дій на виконання Резолюції Ради Безпеки ООН № 1325 «Жінки. Мир. Безпека», «Сексизм в рекламі: результати моніторингу» у межах реалізації проєкту Європейського Союзу «Центр гендерної культури як платформа для розширення прав і можливостей жінок та молоді»;

– видано навчальний посібник «Гендер у психологічних та соціологічних дослідженнях»;

– у межах роботи щорічної науково-практичної конференції «Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України» працює секція «Психолого-педагогічна підготовка персоналу правоохоронних структур до попередження злочинності в молодіжному середовищі та насильства у сім'ях»;

– проведено тренінгові заняття в контексті перенаправлення постраждалих до притулку КУ ХОР «Кризовий соціальний центр для жінок» для представників органів соціального захисту населення, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, поліції, закладів охорони здоров'я районів та міст обласного значення, представників Департаменту соціального захисту населення ХОДА, ГУНП в Харківській області, Департаменту охорони здоров'я ХОДА і Харківського обласного ЦСССДМ; тренінги у межах підготовки та підвищення кваліфікації співробітників підрозділів Національної поліції, зокрема патрульної служби, служби дільничних офіцерів поліції, навчання співробітників мобільних груп з реагування на факти вчинення гендерно зумовленого насильства в межах пілотного проєкту «ПОЛІНА» та операторів служби «102»;

– проведено лекції з тематики «Службова дисципліна та основні обов'язки поліцейського» (висвітлено питання рівності жінок і чоловіків під час несення служби) та «Актуальні питання гендерної рівності, недискримінації, толерантності та попередження гендерно зумовленого насильства у професійній діяльності поліцейських»;

– у межах просвітницького проекту «Я маю право» висвітлено питання прав жінок і гендерної рівності (права людини, зокрема права жінок, принцип рівних прав і можливостей жінок та чоловіків, недискримінація, толерантність, насильство за ознакою статі; міжнародні стандарти захисту прав жінок, відповідні міжнародні документи міжнародного та регіонального рівнів тощо);

– під час викладання навчальної дисципліни «Кримінальний процес» обов'язково враховуються положення статті 14 (заборона дискримінації) Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також окремі рішення ЄСПЛ щодо заборони дискримінації;

– представники Спеціальної Моніторингової Місії ОБСЄ в Україні створили для курсантів інфочотку, присвячену імплементації положень Резолюції РБ ООН № 1325.

На особливу увагу заслуговує той факт, що з вересня 2019 р. до штатного розпису університету введено посаду помічника ректора з гендерних питань. Помічниця ректора з гендерних питань започаткувала проект «Сприяння забезпеченню принципу гендерної рівності в ХНУВС». Головна мета проекту полягає у впровадженні структурних змін для забезпечення принципу гендерної рівності в діяльності ХНУВС. Проект спрямовано на підтримку процесів розроблення та впровадження планів гендерної рівності. Він має забезпечити реалізацію принципу гендерної рівності та позитивні зміни в чотирьох основних напрямках: по-перше, у процесах управління університетом; по-друге, в усіх видах комунікацій із населенням; по-третє, у процесах навчання та взаємодії зі здобувачами освіти та внутрішніх комунікацій; по-четверте, у процесах організації та проведення наукових досліджень. Першим кроком є проведення гендерного аудиту в структурних одиницях, тобто встановлення базового рівня забезпечення принципу гендерної рівності.

Заплановано створення центру «Силі – так, насильству – ні!», який займатиметься питаннями попередження та протидії домашньому насильству й гендерно обумовленому насильству, забезпечення реалізації принципу гендерної рівності, а також запровадження інституту жіночого лідерства. Свою діяльність центр здійснюватиме шляхом проведення наукових досліджень (зокрема, семінарів, конференцій, відкритих засідань) та інформаційних заходів із залученням національних і міжнародних науковців та поліцейських, упровадженням позитивних результатів у практичну діяльність Національної поліції. 4 лютого 2020 р. розпочав роботу кабінет гендерної освіти Харківського національного університету внутрішніх справ. Жінки-лідерки запрошуються для менторних зустрічей і проведення відкритих лекцій із розповсюдження культури гендерної рівності.

Уже другий рік поспіль ХНУВС бере активну участь в реалізації проекту «Через рівність і порозуміння до захисту та безпеки», який

спрямовано на забезпечення реалізації принципів гендерної рівності серед курсантів та науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання. У межах цього проекту на базі ХНУВС 21 грудня 2019 р. проведено гендерний квест для здобувачів вищої освіти 15 ЗВО сектору безпеки і оборони України. За результатами квесту підготовлено узагальнені інформаційні матеріали для використання в освітньому процесі закладів вищої освіти, зокрема зі специфічними умовами навчання.

26 грудня 2019 р. Вчена рада ХНУВС затвердила Політику попередження і боротьби з переслідуванням, сексуальними домаганнями, дискримінацією та зловживанням владою в Харківському національному університеті внутрішніх справ. У цьому документі не лише визначено формальний шлях подолання конфліктів із зазначених проблем, але і передбачено анонімну процедуру за допомогою помічника ректора з гендерних питань.

Висновки

Заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання використовують комплексний підхід до забезпечення реалізації принципів гендерної рівності як щодо менеджменту університету, так і в навчальній та науковій діяльності. Проте, підсумовуючи вищевикладене, необхідно акцентувати увагу на необхідності використання закордонного досвіду для прискорення темпів і підвищення якості виконання гендерних спрямувань в університеті. Інформаційна підтримка з боку міжнародних експертів забезпечує більш успішне впровадження принципу гендерної рівності та подолання гендерних стереотипів, що є перешкодами на шляху побудови гендерно збалансованого суспільства.

Список бібліографічних посилань: 1. Левченко К. Вітальне слово // Реалізація гендерної політики на сучасному етапі розвитку суспільства: стан, проблеми, перспективи : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 25 квіт. 2018 р.) / Держ. прикордон. служба України, Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2018. С. 10–11. 2. Стражнікова І. В. Особливості формування гендерної компетентності в освітньому процесі закладу вищої освіти // Наукова думка сучасності і майбутнього : зб. ст. учасників 26-ї Всеукр. практи.-пізнав. конф. (м. Дніпро, 21–28 січня, 2019 р.) : у 2 ч. / Громад. об'єднання «Вектор пошуку». Дніпро, 2019. Ч. 1. С. 24–29. 3. Терещенко Г. М., Чернюк О. С. Розвиток гендерно орієнтованого бюджетування у галузі освіти України. *Наукові праці Науково-дослідного фінансового інституту*. 2018. № 1 (82). С. 119–130. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npndfi_2018_1_11.pdf (дата звернення: 16.08.2020). 4. Реалізація гендерної політики в управлінні освітою : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. Н. Г. Протасової. Запоріжжя : Друкарський світ, 2011. 176 с. 5. Швець Д. В. 25 років під гаслом «Знання, закон, честь» // Харківській

національний університет внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляд у майбутнє (1994–2019 рр.) : зб. тез доп. на міжнар. наук.-практ. конф. до 25-річчя створення університету (м. Харків, 22 листоп. 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. С. 17–19.

Надійшла до редколегії 19.08.2020

Tsukan O. M., Burdin M. Yu. Challenges of Gender Policy Implementation in the Security and Defense Sector

The authors of the article have studied the problems of ensuring the principles of gender equality in the free trade sector of the security and defense sector. Aspects of gender equality have a special role in ensuring the educational process, managing the free economic zone and overcoming stereotyping of society, especially in the security and defense sector. It is extremely important to ensure the implementation of the principles of gender equality for the formation of a gender-neutral environment in the power sector of the state. This situation is possible only with the use of an integrated approach to equal opportunities for women and men to realize equal rights. The analysis of gender approaches used in free economic education with specific learning conditions on the example of Kharkiv National University of Internal Affairs made it possible to recommend to use best practices of international experience to accelerate the pace and quality of gender implementation at the University. The authors analyze all the activities of the University, which are aimed at ensuring the implementation of the principles of gender equality: institutional change, personnel component, academic disciplines, scientific and educational work of staff, projects, involvement of the international component.

It has been concluded that higher educational institutions with specific learning conditions launched a comprehensive approach to ensure the implementation of the principles of gender equality both by the University administration and in educational and research activities. However, summarizing the above, it is necessary to emphasize the need to gain international experience to accelerate the pace and quality of gender at the University. Information support from international experts ensures more successful implementation of the principle of gender equality and overcoming gender stereotypes, which are obstacles to building a gender-balanced society.

Key words: gender, equality, specific learning conditions, strategy, educational process.

